

Vydává federální ministerstvo financí ve spolupráci se Státní bankou československou

© SNTL — nakladatelství technické literatury, n. p., Spálená 51, Praha 1

Adresa redakce:

Krakovská 8, 113 02 Praha 1, Nové Město

Telefon: 26 43 51—8

meziměstské hovory: 26 43 07

Vedoucí redaktor:

Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Издает Федеральное министерство финансов, в сотрудничестве с Государственным банком Чехословакии

© СНТЛ — издательство технической литературы, н. п., Спалена ул. № 51, Чехословакия

Редакция: Краковска ул. № 8, 113 02 Прага 1, ЧСФР

Главный редактор:

Иван Кочарник

OBSAH

Ing. I. KOČÁRNÍK, CSc.: K finančnímu hospodaření státu v roce 1989 433
 Ing. V. KULHÁNEK — Ing. V. VÁLEK, CSc.: Leasingové financování 437
 Ing. J. JONÁŠ: Základní principy opčního obchodu na burze 444

Ekonomická reforma

Ing. R. KAMINSKÝ: Úloha odvodů hospodářských organizací v podmínkách přechodu na tržní hospodářství 454

Diskuse

Doc. ing. J. CISAR, CSc.: K obnově trhu bytů 462
 Ing. V. IŠOVÁ — Ing. E. ŠURÁNIOVÁ: Miesto a úloha neinvestičných dotácií v našej ekonomike 470

Finance a úvěr v zahraničí

Dr. L. PODKAMINER: Makroekonomická politika centrálně plánovaných ekonomik zaměřená na realizaci přechodných reforem 479
 Ing. A. BULIŘ — R. VRÁTNÝ: Měnová politika a měnová kritéria v USA 498

Informace 504

СОДЕРЖАНИЕ

I. КОЧАРНИК: К финансовому хозяйствованию страны в 1989 г 433
 В. КУЛГАНЕК — В. ВАЛЕК: Лизинговое финансирование 437
 Й. ЙОНАШ: Основные принципы опционной торговли на бирже 444

Экономическая реформа

Р. КАМИНСКИ: Роль отчислений хозяйственных организаций в условиях перехода на рыночную экономику 454

Дискуссия

Я. ЦИСАРЖ: К восстановлению рынка квартир 462
 В. ИШОВА — Э. ШУРАНИОВА: Место и роль неинвестиционных дотаций в нашей экономике 470

Финансы и кредит за рубежом

Л. ПОДКАМИНЕР: Макроэкономическая политика центрально планированных экономик, ориентированная на реализацию переходных реформ 479
 А. БУЛИРЖ — Р. ВРАТНЫ: Валютная политика и валютные критерии в США 498

Информация 504

DT: 336.126(437)

K finančnímu hospodaření státu v roce 1989

Ing. Ivan KOČÁRNÍK, CSc., náměstek ministra financí ČSFR

Vláda ČSFR schválila na svém zasedání 24. 5. 1990 státní závěrečný účet československé federace. Výsledky finančního hospodaření federace, ale v zásadě i celé rozpočtové soustavy jsou jedny z nejnepříznivějších v posledních desetiletích. Všechny ústřední rozpočty, tzn. rozpočet federace i rozpočty republik, skončily své hospodaření deficitem. Cílem tohoto příspěvku je jednak charakterizovat hlavní výsledky finančního hospodaření státu, jejich pozadí a příčiny, jednak hlavní makroekonomické důsledky a souvislosti tohoto hospodaření.

Makroekonomický rámec finančního hospodaření v r. 1989

Z řady analýz r. 1989 vyplývá, že v tomto roce dále pokračovaly negativní tendence ve vývoji národního hospodářství, a zcela jednoznačně z těchto analýz vyplývá, že došlo k prohloubení těchto tendencí.

V roce 1989 došlo k dalšímu poklesu tempa růstu naší ekonomiky; růst hrubého národního důchodu (v běžných cenách) se snížil z 4,3 % v r. 1988 na 2,3 % v r. 1989, vytvořeného národního důchodu netto (ve stálých cenách) z 2,3 % v r. 1988 na 1,3 % v roce 1989.

Tato dynamika růstu v r. 1989 je nejnižší v posledních 7 letech. Obdobný vývoj zaznamenala i *produktivita práce* (měřená vyšší vytvořeného národního důchodu na 1 pracovníka ve výrobní sféře), kde došlo k poklesu růstu ze 2,4 % v r. 1988 na 1,3 % v roce 1989. *Růst průmyslové výroby o 1 % v r. 1989 je nejnižší, jakého bylo dosaženo od poloviny 60. let.*

Tempo růstu užitého hrubého národního důchodu (v běžných cenách) činilo v roce 1989 3,1 % a užití národního důchodu netto (ve stálých cenách) 3,4 %.

V roce 1989 došlo tedy k předstihu růstu užitého národního důchodu (3,1 %) při poklesu tempa růstu vytvořeného národního důchodu.

Pokud jde o strukturu užití hrubého národního důchodu, nejdramatičtější změny se odehrály ve fondu akumulace a v oblasti vnějších vztahů. Fond nevýrobní spotřeby vzrostl v roce 1989 o 3,9 % ve srovnání s rokem 1988 (4,6 %), z toho osobní spotřeba o 3,8 % a společenská spotřeba o 3,9 %. Fond akumulace vzrostl o 1,5 % (v roce 1988 stagnoval). přičemž nejvýraznější nárůst byl zaznamenán u zásob (o 45 %). V roce 1989 došlo rovněž ve srovnání s rokem 1988 k výraznému poklesu přebytku vývozu nad dovozem (index 1989/1988 činí 58 %).

Celkově lze tedy shrnout, že ekonomický vývoj v roce 1989 nevybočil z tendence decelerace růstu a poklesu jeho efektivnosti. Vedle dlouhodobě působících faktorů na snížení tempa růstu se v loňském roce objevily faktory další. Omezování zbrojní výroby z krátkodobého hlediska snižuje objem vývozuschného zboží a výsledky její konverze na jinou produkci se ještě nemohou projevit. K tomu přistupuje snaha po redukci aktiva platební bilance se zeměmi RVHP, zejména se SSSR. Toto úsilí vzhledem k nízké adaptabilitě domácích výrobců orientuje část jejich produkce do nežádoucího přírůstu zásob.

Na druhé straně je nutné uvést, že nepříznivé tendence ve vývoji ekonomiky pokračovaly i přes pozitivní působení některých faktorů, kterými nesporně bylo zlepšení reálných směnných relací v zahraničním obchodě (o 3,3 bodu) a příznivé klimatické podmínky, které umožnily snížit energetické vstupy do ekonomiky a dosáhnout vyšší úrody zemědělských plodin.

Výsledky rozpočtového hospodaření

Výše uvedené tendence ekonomického vývoje se odrazily v roce 1989 i v tvorbě finančních zdrojů a negativně ovlivnily výsledky rozpočtového hospodaření, které jsou nejhorší v posledních letech. Hospodaření státních rozpočtů skončilo celkovým schodkem ve výši 3,5 mld. Kčs, přičemž schodkem skončily všechny ústřední rozpočty — rozpočet čs. federace 0,83 mld. Kčs, rozpočet České republiky 1,25 mld. Kčs a rozpočet Slovenské republiky 1,42 mld. Kčs. Hospodaření národních výborů skončilo přebytkem ve výši 4 mld. Kčs, takže celá rozpočtová soustava vykazuje mírný přebytek (0,5 mld. Kčs). Tyto výsledky, jak bude uvedeno dále, nejsou však přesným obrazem nevyrovnanosti rozpočtových vztahů.

Pokud jde o bezprostřední faktory schodkovosti rozpočtového hospodaření, lze za hlavní označit následující příčiny:

— *pokles dynamiky příjmů státního rozpočtu.* Celkové příjmy státních rozpočtů včetně národních výborů činily 415,4 mld. Kčs a vzrostly v r. 1989 o 2,8 % (v roce 1988 o 5,3 %). Největší výpadek v příjmech státních rozpočtů byl zaznamenán u odvodů hospodářských organizací — ty byly nižší proti schválenému rozpočtu o 5,5 mld. Kčs. Hlavním důvodem byla nízká dynamika zisku. Zisk ve srovnatelných podmínkách vzrostl v r. 1989 pouze o 2 % — za posledních 10 let přírůstek zisku neklesl pod 4 %;

— *relativně rychlou dynamiku výdajů státního rozpočtu.* Celkové výdaje státních rozpočtů včetně národních výborů činily v roce 1989 414,9 mld. Kčs a vzrostly o 3,4 % (v roce 1988 o 5,0 %). Relativně rychlý růst vykazují zejména výdaje spojené s financováním společenské spotřeby obyvatelstva, které vzrostly o 6,6 %. K akceleraci těchto výdajů dochází i při relativním snižování temp růstu rozpočtových příjmů. Značná část těchto výdajů je financována z rozpočtů národních výborů. Při deceleraci celkových rozpočtových příjmů z 5,3 % v r. 1988 na 2,8 v roce 1989 naopak akcelerovaly výdaje rozpočtů národních výborů z 4,3 % v r. 1988 na 6,3 % v roce 1989!!! Tento zjevně nadměrný růst je jednou ze základních příčin tendencí k deficitu rozpočtového hospodaření v posledních letech a současně i jednou z příčin nadměrného objemu výdajů státního rozpočtu, jejichž podíl na užitém národním důchodu se v r. 1989 dále zvýšil ze 74 na téměř 78 %!!

Deficit státního rozpočtu a jeho vliv na agregátní poptávku v ekonomice

Státní rozpočet federace na rok 1989 byl schválen s vyrovnanými příjmy a výdaji. Po jeho úpravách provedených v důsledku přestavby velkoobchodních cen v něm vznikl již na počátku roku schodek ve výši 2,7 mld. Kčs. Kromě toho se v rámci tohoto rozpočtu předpokládalo, že některé výdaje státu budou hrazeny přímo z účtů státních finančních aktiv v rozsahu 3,8 mld. Kčs. Jelikož jde o prostředky vytvořené v minulých letech, vede jejich použití k úhradě běžných rozpočtových výdajů ke zvýšení agregátní poptávky stejně jako rozpočtový deficit.

V důsledku toho lze konstatovat, že již schválený státní rozpočet na rok 1989 obsahoval schodek ve výši 6,5 mld. Kčs a měl tedy inflační charakter, neboť dále zvyšoval agregátní poptávku o výše uvedených 6,5 mld. Kčs.

Skutečné hospodaření státních rozpočtů (bez rozpočtů národních výborů) skončilo v roce 1989 schodkem v rozsahu 3,5 mld. Kčs. Schodek byl při finančním vypořádání kryt státními finančními aktivy. Ze státních finančních aktiv, resp. finančních aktiv republik, byly již během roku kryty některé akce, což zvyšovalo celkovou poptávku v ekonomice.

V jednotlivých rozpočtech šlo o tyto částky:

– ve státním rozpočtu federace bylo ze státních finančních aktiv použito v průběhu roku na financování vybraných investičních akcí (VIA) 3,8 mld. Kčs a po skončení roku na úhradu deficitu 3,5 mld. Kčs; naopak k úhradě rozdílů mezi obchodními a neobchodními kursy bylo použito z běžných rozpočtových příjmů 2,0 mld. Kčs, což vedlo ke snížení poptávky. Státní rozpočet federace tedy zvýšil celkovou poptávku o 5,3 mld. Kčs:

– ve státních rozpočtech republik bylo po skončení roku 1989 použito z jejich aktiv k úhradě běžných výdajů 5,3 mld. Kčs. Celkově tedy státní rozpočty zvýšily agregátní poptávku o 10,6 mld. Kčs.

Zdánlivě byl nepříznivý vliv schodku státního rozpočtu na agregátní poptávku tlumen přebytkem rozpočtového hospodaření národních výborů. V roce 1989 činil tento přebytek 4 mld. Kčs. Přebytek svých rozpočtů převádějí národní výbory do svých fondů rezerv a rozvoje. Z těchto prostředků financují národní výbory běžné výdaje, zejména na tzv. akci „Z“. V roce 1989 použily národní výbory na financování svých výdajů z fondu rezerv a rozvoje 5,3 mld. Kčs, tj. o 1,3 mld. Kčs více, než kolik činil rozpočtový přebytek. Přes přebytkovost jejich rozpočtů lze tedy konstatovat, že i rozpočtové hospodaření národních výborů zvýšilo celkovou poptávku v ekonomice.

Státní rozpočty včetně rozpočtů národních výborů zvýšily agregátní poptávku celkově o 11,9 mld. Kčs.

Vliv finanční politiky a státního rozpočtu na celkovou poptávku je nutné posuzovat také v úzké návaznosti na vývoj poptávky v jednotlivých sektorech — tzn. v sektoru obyvatelstva, podnikové sféry a z hlediska vlivu vnějších vztahů na vnitřní rovnováhu.

Obyvatelstvo mělo v roce 1989 disponibilní příjmy proti předchozímu roku vyšší o 12,4 mld. Kčs, resp. o 3 %. Jelikož peněžní úspory obyvatelstva (přírůstek vkladů ve státních spořitelnách, přírůstek rezerv tzv. rezervotvorného pojištění a přírůstek oběživa) v podstatě stagnovaly, byl celý přírůstek disponibilních příjmů využit jako poptávka po zboží a službách. Tím došlo k prohloubení nerovnováhy na vnitřním trhu. Tento závěr potvrzuje i strukturální vývoj peněžních úspor obyvatelstva. Zatímco přírůstek vkladů a rezerv rezervotvorného pojištění klesl proti předcházejícímu roku o 1,3 mld. Kčs, přírůstek oběživa se zvýšil ze 3,5 mld. Kčs v roce 1988 na 5,0 mld. Kčs v roce 1989. Obyvatelstvo tedy dávalo přednost pohotovým penězům před odložením jejich použití do budoucna.

Vývoj tvorby a použití disponibilních příjmů obyvatelstva, včetně struktury peněžních úspor, působí na vývoj rovnováhy nepříznivě nejen přímo tím, že zvyšuje poptávku na vnitřním trhu, ale nepřímým způsobem tím, že dochází k oslabování ekonomické bonity úvěrových zdrojů.

V podstatě stejný — tj. nepříznivý — vliv na celkovou poptávku v ekonomice měly i disponibilní zdroje podnikové sféry (státní hospodářské organizace a družstva). Dynamika těchto zdrojů byla o 8,4 bodu rychlejší než dynamika národního důchodu v běžných cenách. Kromě toho byla poptávka podnikového sektoru plynoucí z celkových disponibilních zdrojů zvýšena v důsledku nižšího přírůstku podnikových úspor (depozit) v bance. V roce 1988 vzrostla depozita o 23 mld. Kčs, zatímco v roce 1989 pouze o 16 mld. Kčs. Pokles přírůstku depozit zvýšil poptávku tohoto sektoru v ekonomice o dalších 7 mld. Kčs.

Oba sektory — jak obyvatelstvo, tak i podniky — se chovaly vůči agregátní poptávce v podstatě stejně. Zvýšily totiž objem své poptávky nejen růstem svých disponibilních příjmů, resp. zdrojů, ale i poklesem přírůstku peněžních úspor ve spořitelnách a pojišťovnách, resp. nižším přírůstkem podnikových depozit v bance. Tím se podílely na prohloubení nerovnováhy v ekonomice.

Důležité je v této souvislosti posoudit vliv vnějších ekonomických vztahů na vnitřní rovnováhu. Podle bilance národního důchodu se snížilo saldo vývozu a dovozu o 7,7 mld. Kčs, čímž se posílila nabídka uvnitř ekonomiky. Také vývoj devizové pozice signalizuje v tomto směru zlepšení. Došlo sice k dalšímu růstu našich pohledávek v cizině, ale podstatně nižšímu než v roce 1988.

Zvýšení pohledávek bylo podloženo zejména tím, že se zlepšily naše směnné relace vůči socialistickým zemím o 4,0 % a vůči nesocialistickým o 3,1 %. Z toho také plyne, že zvýšení našich pohledávek není založeno výlučně na převýšení vývozu zboží nad dovozy. Nelze tudíž zlepšení naší devizové pozice spojovat s ochuzováním nabídky na vnitřním trhu a považovat je za faktor prohlubující vnitřní nerovnováhu.

Rozpočtový sektor svou přímou poptávkou po zboží a službách neprohluboval v roce 1989 nerovnováhu. Jeho poptávka se zvýšila pouze o 2,7 %, tj. méně než u užitého národního důchodu. Z toho zároveň plyne, že rozpočty působily v ekonomice inflačně prostřednictvím svých transferových plateb (dotací poskytovaných podnikovému sektoru a plateb obyvatelstvu).

Závěr

Celkově lze shrnout, že ekonomický vývoj v roce 1989 prohloubil nerovnovážné tendence v ekonomice. Rozpočtové hospodaření působilo svým schodkem a operacemi s finančními aktivy na zvýšení celkové poptávky v ekonomice. Přes různá prohlášení o snižování nerovnováhy v ekonomice prováděla tedy vláda inflační finanční politiku.

Z těchto poznatků také zcela jednoznačně vyplývá, že chceme-li obnovit rovnováhu a zabránit inflačním tendencím v ekonomice, potom kategorickým imperativem musí být restriktivní finanční (ale i měnová) politika. Znamená to současně, že přebytkovost státního rozpočtu musí být hlavní prioritou finanční politiky federálních i republikových vlád.